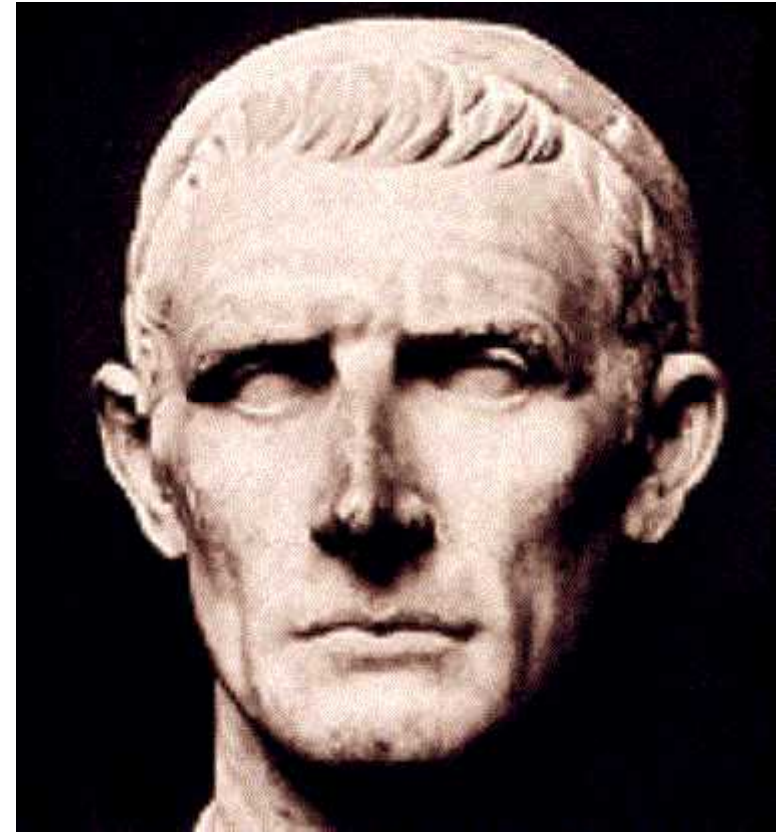

რომის სამართალი (საფუძვლები)

რომის სამართლის წყაროები

რომის სამართალი (საფუძვლები) რომის სამართლის წყაროები

ტერმინი „სამართლის წყარო“ პირველად გამოიყენა ცნობილმა რომაელმა ისტორიკოსმა ტიტუს ლივიუსმა, რომელმაც აღნიშნა, რომ – XII ტაბულის კანონები არის მთელი რომაული საჯარო და კერძო სამართლის წყარო.

ტიტუს ლივიუსი ძვ.წ. 59-17 წწ

რომის სამართალი (საფუძვლები) რომის სამართლის წყაროები

დღეისათვის ტერმინი „სამართლის წყარო“
სხვადასხვა მიშენელობით გამოიყენება:

1. როგორც სამართლის ნორმის შინაარსის განმსაზღვრელი;
2. როგორც დადგენისა და გადმოცემის ფორმა;
3. როგორც შეცნობის საშუალება.

რომის სამართალი (საფუძვლები)
რომის სამართლის წყაროები

რომის სამართლის წყაროებია:

- ჩვეულებითი სამართალი;
- კანონები (კანონიერი სარჩევლები);
- მაგისტრატების ედიქტები;
- იურისტთა მოღვაწეობა.

რომის სამართლის წყაროები ჩვეულებითი სამართალი

დაწერილი სამართლისაგან (**ius scriptum**) განსხვავებით, ჩვეულებითი სამართალი დაუწერელი სამართლის (**ius non scriptum**) ერთ-ერთი გამოხატულებაა; ეს ნორმები შერწყმული იყო რელიგიურ და მორალურ ნორმებთან, ამიტომაც უძველეს ხანაში სამართალი და რელიგია ერთი სიტყვით „**fas**“ (ნება, უფლება, რელიგიური წესრიგი) მოიხსენიებოდა, ამ დროისათვის ქურუმები დიდ როლს თამაშობდნენ სამართალწარმოებაში.

მოგვიანებით ჩვეულებითი სამართლის აღსანიშნავად გამოიყენება ტერმინები **mos romanum** (რომაული ჩვეულება) ან **mores maiorum** (წინაპართა ნაანდერძევი).

რომის სამართლის წყაროები ჩვეულებითი სამართალი

„კანონის ნაცვლად საესებით დამსახურებულად გამოიყენება დამკვიდრებული ძველი ჩვეულება და იგი წარმოადგენს სამართალს, რომელსაც ჩვეულებებით დადგენილ სამართალს უწოდებენ. ვინაიდან, თუ კანონი მხოლოდ იმის გამო გვაკისრებს მოვალეობას, რომ იგი ხალხის გადაწყვეტილებით არის მიღებული, მაშინ საესებით სამართლიანად უნდა დაგვაკისროს მოვალეობები ყველაფერმა იმანაც, რაც ხალხმა ყოველგვარი ჩაწერის გარეშე მოიწონა. რადგან რა განსხვავებაა, ხალხმა თავისი ნება ხმის მიცემით გამოხატა თუ თავისი საქმეებითა და მოქმედებით?“
ულპიანე, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული III, 32.

რომის სამართლის წყაროები ჩვეულებითი სამართალი

იმას, რაც დიდი ხნის ჩვეულებით არის მოწონებული და რასაც [ხალხი] მრავალი წლის მანძილზე იცავს, როგორც მოქალაქეთა შორის მდუმარე შეთანხმებას, არანაკლები ძალა აქვს ვიდრე კანონს“.

ჰერმოგენიანე, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული III, 35.

„ძველ ჩვეულებას კანონის ნაცვლად, ჩვეულებრივ, იყენებენ მაშინ, როდესაც დაწერილი კანონი არ გააჩნიათ“. ულპიანე, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული III, 33.

რომის სამართლის წყაროები კანონები

კანონი (lex, leges) რომის სამართლის ძირითადი წყაროა; პირველ კანონებს კერ კიდევ რექსების ხანას მიაწერენ, მაგალითად ითვლება, რომ სერვიუს ტულიუსის მიერ გატარებული რეფორმები სწორედ კანონმდებლობის გზით განხორციელდა (თუმცა რექსებს არ გააჩნდათ საკანონმდებლო ფუნქცია).

კანონად იწოდება ასევე კურიისა და ცენტურიის კრების მიერ მიღებული საკანონმდებლო აქტები.

რომის სამართლის წყაროები – კანონები

დაწერილი სამართლის შემადგენელი ნაწილია ასევე პლექსის გადაწყვეტილება (**plebiscita**) და სენატის გადაწყვეტილება (**senatusconsultum**).

„კანონი არის ის, რაც რომაელმა ხალხმა (**populus Romanus**) სენატის მაგისტრატის, მაგალითად კონსულის, წინადადებით დაადგინა. პლექსციტი არის ის, რაც პლექსმა პლექსის მაგისტრატის, მაგალითად ტრიბუნის, წინადადებით დაადგინა... სახელწოდება „ხალხი“ აღნიშნავს მოქალაქეთა მთელ ერთობლიობას, პატრიციებისა და სენატორების ჩათვლით. ხოლო პლექსი აღნიშნავს [ყველა] დანარჩენ მოქალაქეს, პატრიციებისა და სენატორების გამოკლებით. მაგრამ ჰორტენსიუსის (ძვ.წ. 287წ. დ.ბ.) კანონის გამოცემის შემდეგ პლექსციტებსაც ისეთივე ძალა მიანიჭეს, როგორც კანონებს ქონდათ“. *ინსტიტუციები, წიგნი I, ტიტული II, 4.*

რომის სამართლის წყაროები კანონები

„სენატის გადაწყვეტილება
(**senatusconsultum**) არის ის, რაც სენატმა
ბრძანა და დაადგინა. ვინაიდან, როდესაც
რომაელი ხალხი ისე გამრავლდა, რომ
ძნელი გახდა კანონების
დასამტკიცებლად მისი ერთად მოწვევა,
მაშინ სამართლიანად იქნა მიჩნეული, რომ
ხალხის ნაცვლად სენატთან ეთათბირათ“.
ინსტიტუციები, წიგნი I, ტიტული II, 4.

რომის სამართლის წყაროები კანონები

იმპერიის პერიოდში (I-V სს.) საკანონმდებლო ფუნქცია იმპერატორის ხელში გადავიდა. იმპერატორის განკარგულებებს – კონსტიტუციები ეწოდა;

ისინი ოთხი სახის იყო:

- ედიქტები – მთელი მოსახლეობისათვის განკუთვნილი განკარგულებები;
- რესკრიპტები – ცალკეულ საქმეზე გამოცემული განკარგულებები;
- მანდატები – მოხელეთათვის მიცემული დავალებები, ინსტრუქციები;
- დეკრეტები – სადაო საკითხებზე მიღებული გადაწყვეტილებები.

რომის სამართლის წყაროები კანონები

„მაგრამ პრინციფუსის დადგენილებებსაც კანონის ძალა აქვს, რადგან „მეფის კანონით“, რომელიც მისი (ე.ი. პრინციფუსის) ხელისუფლების შესახებ გამოიცა, ხალხმა მთელი თავისი ძალა და უფლება მას დაუთმო. ასე რომ, ყველაფერი ის, რასაც კი იმპერატორი წერლით (epistula) დაადგენს, ან გამოძიების შემდეგ გადაწყვეტს და ან ედიქტით ბრძანებს, კანონად ითვლება. [სწორედ] ეს არის ის, რაც კონსტიტუციებად იწოდება.

რომის სამართლის წყაროები კანონები

რასაკვირველია, მათ შორის ზოგიერთი [კონსტიტუცია] პერსონალურია და სხვებზე არ ვრცელდება, რადგან პრინციფუსს ეს არ სურს. ვინაიდან, თუ მან რაიმე დამსახურების გამო ვინმე დააჯილდოვა, ან, თუ ვინმეს სასჯელი დაადო და ან, თუ ვინმეს დაეხმარა ისე, რომ ამით პრეცედენტი არ შეუქმნია, მაშინ [ეს დადგენილება] ამ პირის გარდა, სხვებზე არ ვრცელდება, ხოლო სხვა [დადგენილებები], რამდენადაც ისინი ზოგადი [ხასიათის] არიან, უეჭველად, ყველასათვის სავალდებულოა“.

ინსტიტუციები, წიგნი I, ტიტული II, 4.

რომის სამართლის წყაროები – კანონები

არქაულ პერიოდში სამართლის წყაროს მნიშვნელობა გააჩნდათ ასევე კანონიერ სარჩელებს (legis actiones).

„...შეადგინეს სარჩელები, რომელთა საშუალებით ადამიანები ერთმანეთს შორის წარმოქმნილ დავებს წყვეტდნენ. ხალხს რომ თავისი ნებასურვილის მიხედვით არ შეეძგინა, გადაწყვიტეს, რომ მათ ზუსტად განსაზღვრული და დადგენილი სახე ჰქონოდათ, და სამართლის ამ ნაწილს უწოდეს legis actiones, ე.ი. „კანონიერი სარჩელები“.

პომპონიუსი, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული II, 2, §6.

რომის სამართლის წყაროები მაგისტრატების ედიქტები

მაგისტრატების მიერ გამოცემულ საჯარო განცხადებებს, ბრძანებებსა თუ ინსტრუქციებს საგაღდებულო ხასიათი გააჩნდათ; (ტერმინი ედიქტი ლათინური სიტყვიდან მომდინარეობს, **dico** – ვამბობ, **dicere** – თქმა, **dictum** – ნათქვამი). მათ მიერ გამოცემულ ედიქტებს (**edicta magistratum**) კანონის ძალა ქონდათ. ყველაზე მნიშვნელოვანი პროტორის ედიქტები იყო. თავდაპირველად პროტორი ცივილური სამართლის ფარგლებში მოქმედებდა, არ ეწინააღმდეგებოდა, ავსებდა ან აზუსტებდა მას. შემდგომში პროტორის ედიქტმა ცივილური სამართლის მოთხოვნათა შეცვლაც დაიწყო.

რომის სამართლის წყაროები მაგისტრატების ედიქტები

მაგისტრატების ედიქტებს მათი უფლებამოსილების ვადით (როგორც წესი 1 წლით) გააჩნდათ საგაღდებულო ძალა. თუმცა ამ წესს არ დაემორჩილა პროტორის ედიქტები, რომლებიც ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში გამოიყენებოდა. ამას ხელი შეუწყო პროტორის ედიქტების სისტემატიზაციამ, რომელიც იმპერატორ ადრიანეს ინიციატივით ახ. წ. 131 წელს განხორციელდა. კოდიფიცირებული ტექსტი მოიწონა იმპერატორმა, ხოლო სენატმა ის უცვლელად გამოაცხადა (*edictum perpetuum*). „მუდმივ ედიქტში“ შესწორების გაკეთება იმპერატორის პროროგატივა იყო. ასე ჩამოყალიბდა **ius honorarium** ანუ **praetorium**.

რომის სამართლის წყაროები მაგისტრატების ედიქტები

„...საქმეებს მაგისტრატებიც არჩევდნენ.

მაგისტრატები გამოსცემდნენ ედიქტებს იმ მიზნით, რომ მოქალაქეებისათვის გარკვეული ყოფილიყო, თუ რომელი საქმე, რომელი

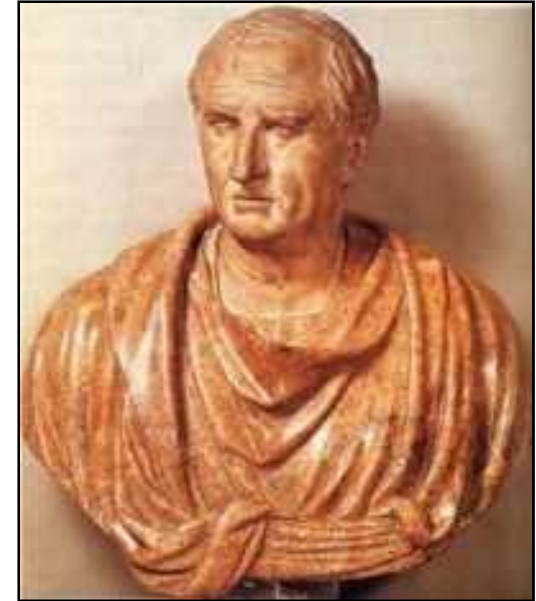
სამართლით უნდა გაერჩიათ და თავიანთი საქმე როგორ დაეცვათ, და პროტორთა ამ ედიქტებმა შეადგინეს „საპატიო სამართალი“ [**ius**

honorarium]. საპატიო მას ეწოდა იმიტომ, რომ [ეს სამართალი] პროტორის საპატიო თანამდებობასთან არის დაკავშირებული.

პომპონიუსი, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული II, 2, §10.

რომის სამართლის წყაროები იურისტთა მოღვაწეობა

ცნობილი რომაელი ორატორი, პოლიტიკური მოღვაწე, ფილოსოფოსი, მწერალი და სამართალმცოდნე მარკუს ტულიუს ციცირონი წერდა, რომ: ნამდვილი სამართალმცოდნე და იურისტი ის არის, ვინც იცნობს კანონებსა და ჩვეულებით სამართალს, ვისაც შეუძლია რჩევის მიცემა, საქმისწარმოება და კლიენტის ინტერესების დაცვა.

მარკუს ტულიუს
ციცირონი
ძვ.წ. 106-43

რომის სამართლის წყაროები იურისტთა მოღვაწეობა

რომაელ იურისტთა მოღვაწეობა შემდეგი მიმართულებებით სორციელდებოდა:

- **cavere** – იურიდიულ მოქმედებათა შესატყვისი ფორმულების ჩამოყალიბება;
- **respondere** – იურიდიულ საკითხებზე მოქალაქეებისათვისა თუ სახელმწიფო მოხელეებისათვის კონსულტაციების, ახსნა-განმარტებების მიცემა.
- **agere** – სასამართლოში მხარეთა პროცესუალურ მოქმედებათა ხელმძღვანელობა; სასამართლოში ამა თუ იმ მხარის ინტერესების დაცვა.

დაწერილი სამართლის შემადგენელ ნაწილად განიხილებოდა ასევე სამართალმცოდნეთა პასუხები (**responsa prudentium**).

„სამართალმცოდნეთა პასუხები წარმოადგენენ იმ [პირთა] შეხედულებებსა და მოსაზრებებს, რომლებსაც სამართლის შექმნის ნება მიეცათ. ვინაიდან, ძველთაგან დაწესებული იყო, რომ არსებულებდნენ [პირები], რომლებიც სამართალს საჯაროდ განმარტავდნენ, და რომლებსაც ცეზარმა (იმპერატორმა) იურიდიულ საკითხებზე კონსულტაციების მიცემის უფლება მიანიჭა, და მათ იურისკონსულტებს უწოდებდნენ. ყველა მათს შეხედულებასა და მოსაზრებას ისეთი ავტორიტეტი ქონდა, რომ, მიღებული წესის თანახმად, მოსამართლეებს არ შეეძლოთ მათი პასუხებისათვის თავის არიდება.“ ინსტიტუციები, წიგნი I, ტიტული II, 8.

რომის სამართლის წყაროები იურისტთა მოღვაწეობა

426 წელს იმპერატორ ვალენტიანიანე III-ს დროს მიიღეს კანონი ციტირების შესახებ (lex citationis), რომლის თანახმად სხვადასხვა საკითხების გადასაწყვეტად უნდა ეხელმძღვანელათ ხუთი გამოჩენილი იურისტის ნაშრომებით, ესენია: გაიუსი, პაპიანუსი, პავლუსი, ულპიანუსი და მოდესტინუსი.

თუ მათი შეხედულებები ერთმანეთს არ ემთხვეოდა, მაშინ საკითხი ხმათა უმრავლესობით წყდებოდა, ხმების თანაბრობისას კი უპირატესი მნიშვნელობა იმ მოსაზრებას ენიჭებოდა, რომელსაც მხარს პაპიანუსი უჭერდა.

რომის სამართლის წყაროები XII ტაბულის (დაფის) კანონები

XII ტაბულის (დაფის) კანონები (leges duodecim tabularum) ძვ.წ. 450 წელსაა შედგენილი. სპეციალურად შექმნილმა დეცემვირთა ათკაციანმა კომისიამ ამ კანონების შედგენისას ბერძნული კანონმდებლობით იხელმძღვანელა. მის ძირითად წყაროს ჩვეულებითი სამართალი წარმოადგენს. ძეგლის ორიგინალი დაკარგულია და მისი აღდგენა რომაელი იურისტების შრომების მიხედვით გახდა შესაძლებელი.

რომის სამართლის წყაროები XII ტაბულის (დაფის) კანონები

„საჯარო ხელისუფლებამ ათი კაცის დანიშვნა გადაწყვიტა, რომ მათი საშუალებით ბერძნული სახელმწიფოებიდან კანონები გამოეთხოვათ და სახელმწიფო ამ კანონებზე დაეფუძნებინათ. ეს კანონები სპილოს ძვლის დაფებზე დაწერეს და შემდეგ როსტრალური ტრიბუნის წინ მოათავსეს, რათა ხალხს მათი უფრო ადვილად აღქმის შესაძლებლობა ქონოდა.

პომპონიუსი, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული II, 2, §4.

რომის სამართლის წყაროები XII ტაბულის (დაფის) კანონები

და იმ წლით მათ გადაეცათ სახელმწიფოში უმაღლესი ხელისუფლება, რათა კანონები შეესწორებინათ და, თუ საჭირო გახდებოდა, განემარტათ, და რომ მათი მოქმედებანი ვერ გაესაჩივრებინათ, როგორც დანარჩენი მაგისტრატებისა. მათ თავად შენიშნეს, რომ ამ პირველ კანონებს ხარვეზები გააჩნდა და ამიტომ მომდევნო წელს ამ დაფებს ორი სხვაც დაუმატეს და ამის გამო მათ თორმეტი დაფის კანონები ეწოდა“. *პომპონიუსი, დიგესტები, წიგნი I, ტიტული II, 2, §4.*

რომის სამართლის წყაროები XII ტაბულის (დაფის) კანონები

XII ტაბულის კანონებში საკითხები შემდეგი სისტემით იყო გადმოცემული:

- I, II და III ტაბულა – სამოქალაქო საპროცესო სამართალი;
- IV და V ტაბულა – საოჯახო და სამემკვიდრეო სამართალი;
- VI და VII ტაბულა – სანივთო და ვაღდებულებითი სამართლის საკითხები;

რომის სამართლის წყაროები XII ტაბულის (დაფის) კანონები

- VIII და IX ტაბულა – სისხლის სამართლის საკითხები;
- X ტაბულა – საკრალური სამართლის საკითხები;
- XI და XII ტაბულა – მოიცავს დამატებით მუხლებს წინა ათი ტაბულის ხარვეზების შესავსებად.

XII ტაბულის კანონებმა უდიდესი როლი შეასრულა რომის სამართლის შემდგომ განვითარებაში.

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

იუსტინიანემდე რომის სამართლის
კოდიფიკაციას წარმოადგენს აღმოსავლეთ
რომის იმპერატორის თეოდოს II-ის 438
წლის კოდიფიკაცია, რომელიც იმპერატორის
განკარგულებებს შეიცავდა და **codex**
theodosianus-ის სახელითაა ცნობილი.

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

რომის სამართლის
კოდიფიკაცია დაეკისრა
იმპერატორთნ
დაახლოებულ მოხელეს
ტრიბონიანეს, რომელიც
საკოდიფიკაციო კომისიაში
529 წლიდან რიგით წევრად
შედიოდა, 530-წლიდან კი
ხელმძღვანელობდა მას.

ტრიბონიანე 500-547

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

529-534 წლებში შედგენილი იქნა
სამი დიდი კრებული:

- ინსტიტუციები
- დიგესტები ანუ პანდექტები
- იუსტინიანეს კოდექსი

მოგვიანებით 535-565 წლებში
იუსტინიანემ მოახდინა
სამართლის სხვადასხვა
დარგის მოდერნიზაცია და
კოდიფიკაციის ამ ნაწილს
ნოველები ეწოდა.

აღმოსავლეთ რომის
იმპერტორი იუსტინიანე I
482 (527) – 565 წწ.

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

ინსტიტუციები (**institutiones**) – ეს არის სახელმძღვანელო დამწეები იურისტებისათვის; იგი 4 ნაწილისაგან შედგება:

1. სამართლის სუბიექტები;
2. სანივთო სამართალი
3. ვალდებულებითი სამართალი;
4. საოჯახო და მემკვიდრეობითი სამართალი.

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

დიგესტები (**digesta**), ანუ პანდექტები (**pandectae**) – მოიცავს 40 რომაელი იურისტის შრომებიდან ამოკრებილ ცალკეულ გამონათქვამებს, მოსაზრებებს ცალკეულ საკითხებთან დაკავშირებით, რამაც 50 წიგნი შეადგინა.

იუსტინიანეს კოდექსი (**codex iustinianus**) – იუსტინიანეს განკარულებების, ანუ იმპერატორის მიერ გამოცემული აქტების ერთობლიობაა.

რომის სამართლის წყაროები corpus juris civilis

შუა საუკუნეებში იუსტინიანეს საკოდიფიკაციო და საკანონმდებლო საქმიანობის შედეგად მიღებულმა ამ ოთხმა ნაწილმა ერთიანი სახელწოდება – **corpus juris civilis** მიიღო.

რომის სამართლის შემდგომი გადამუშავების შედეგდ მიღებულ იქნა:

- ეკლოგა (740 წ.);
- ბაზილიკა (886-912 წწ.);
- პროხეირონი (დაახლოებით 1300 წ.);
- კონსტანტინე არმენოპულოს ექვსწიგნეული (1345 წ.).

რომის სამართალი (საფუძვლები)

ius scriptum

ius non scriptum

fas

mos romanum

mores maiorum

lex

leges

plebiscita

senatusconsultum

populus Romanus

legis actiones

dico

dictum

edicta magistratum

cavere

respondere

agere

institutiones

pandectae

digesta

codex iustinianus

corpus juris civilis

რომის სამართალი
(საფუძვლები)

შეკითხვები?

გმადლობთ
ყურადღებისათვის!
გისურვებთ წარმატებებს!